

Lekcja o *Śniegu* Orhana Pamuka

■ KRYSZYNA BEZUBIK

Książka Pamuka wydaje się dość trudna w odbiorze dla dwunastolatka. Wzbudziła jednak żywe zainteresowanie wśród moich uczniów. Ukierunkowana lektura fragmentów ułatwiła uczniom zrozumienie poruszanej problematyki, a także przygotowała ich do samodzielnej, wartościowej lektury.

Jeśli sądzisz (...), że w dobie komputerów sztuka czytania zanikła, zwłaszcza wśród dzieci, to niezawodny znak, że jesteś Mugolem – głosi cytat z „Timesa” na okładce każdego tomu polskiego wydania *Harrego Pottera*. Nie można ukrywać, że polonista często „użera” się z tymi, którzy nie czytają, nie chcą czytać i nie zamierzają zacząć. Ale z przyjemnością odkrywam tych, co czytają, bo chcą i lubią. Nie waham się pożyczać im książek z mojej prywatnej biblioteki, zwłaszcza że dzieci i młodzież przede wszystkim interesują lektury nieznaną się w podstawie programowej. Jednak w przypadku jednej z książek wahałam się dość mocno. Mam na myśli *Śnieg* Orhana Pamuka. Książka wydawała mi się raczej trudna – ponad pięćset stron prozy o tematyce politycznej. Zdecydowałam się jednak przeprowadzić lekcję w szóstej klasie szkoły podstawowej, aby sprawdzić, czy tematyka poruszana przez Pamuka zainteresuje uczniów. Oczywiście, niemożliwe było ukazanie całości problematyki poruszanej w *Śniegu* w czasie trzech lekcji, dlatego zdecydowałam się na wspólną lekturę kilku wybranych fragmentów powieści, pozwalających zwrócić uwagę na symbolikę, a także wątek kobiet w chustach.

Lekcję zaczęłam od krótkiej rozmowy na temat Nagrody Nobla. Chciałam sprawdzić, co uczniowie sami wiedzą o tym wyróżnie-

niu. Okazuje się, że całkiem sporo. Potrafią odpowiedzieć, kto ustanowił nagrodę i dlaczego. Bez zastanowienia wskazują dziedziny, w których jest ona wręczana. Trudniej im przychodzi wymienienie wszystkich nazwisk polskich noblistów, chociaż mówią o Marii Curie-Skłodowskiej, Lechu Wałęsie i Wisławie Szymborskiej. Zatem moją rolą było wymienienie Sienkiewicza i Reymonta. W pewnym stopniu wzbudziłam zainteresowanie uczniów, gdyż sami zaczęli się dopytywać o powieść Reymonta („Czy *Chłopi* są ciekawi?”). Ten moment wykorzystałam, aby zaznaczyć, że na lekcji będziemy mówili o Literackiej Nagrodzie Nobla. Dzieci autentycznie zainteresowały się pisarzami zagranicznymi, tym, co mogą o nich opowiedzieć. Starałam się podkreślić, że Literacka Nagroda Nobla jest wyróżnieniem szczególnie ważnym. Dlatego poprosiłam uczniów, aby w niewielkich grupach zastanowili się, czym powinien odznaczać się pisarz, któremu zostaje przyznana ta nagroda. Moi szóstkłasiści wskazywali na takie cechy jak: oryginalność, kreatywność, mądrość, wytrwałość, pasja, inteligencja, zamiłowanie itp.

Po tym wstępie przesłam do prezentacji postaci Orhana Pamuka. Posłużyłam się poniższą notatką informacyjną, którą uczniowie odczytali samodzielnie, odpowiadając w zeszytach na kilka pytań:

Literacką Nagrodę Nobla (2006) otrzymał Orhan Pamuk¹.

Nagrodzono pisarza, który w poszukiwaniu melancholijnej duszy swojego rodzinnego miasta odkrył nowe symbole zderzenia i przenikania się kultur – Szwedzka Akademia Królewska napisała w uzasadnieniu werdyktu.

Orhan Pamuk urodził się w 1952 roku w Stambule. Jest jednym z najwybitniejszych pisarzy europejskich i laureatem wielu nagród literackich, m.in. Międzynarodowej Dublińskiej Nagrody Literackiej IMPAC.

Książki Pamuka wydano dotąd w 40 krajach i przetłumaczono na ponad 30 języków na całym świecie. Przed tygodniem także w Polsce ukazała się pierwsza, przetłumaczona na polski, książka Orhana Pamuka: *Śnieg*. Jak twierdzi sam pisarz: jest to pierwsza i ostatnia powieść polityczna, jaką napisał.

Jak mówi Anna Polat, tłumaczka i turkolożka, *Śnieg* to powieść wielowątkowa. Impulsem do napisania *Śniegu* stało się pogorszenie stosunków między muzułmańskim Wschodem a Zachodem. Powieść jest próbą dotarcia do korzeni współczesnego terroryzmu. Od dawna zresztą Pamuk uważany jest za drogmana – przewodnika i tłumacza po niezrozumiałym dla przedstawicieli zachodniej cywilizacji Wschodzie.

Orhan Pamuk urodził się w zamożnej, tureckiej rodzinie; jest stambulczykiem z dziada pradziada i to bardzo silnie wpłynęło na jego światopogląd i postawę literacką. W każdej jego książce przewijają się wątki autobiograficzne. Szczególnie w Turcji jest osobą bardzo kontrowersyjną; jego wypowiedzi nie mieszczą się w kanonie takich, których oczekuje się od osób publicznych w tym kraju.

– *Bez ogródek mówi o sprawach, które są nie tylko niewygodne dla Turków, ale także uznane za przestępstwo, na przykład w wywiadzie dla jednego ze szwajcarskich tygodników stwierdził, że w Turcji zamordowano ponad milion Ormian* – przypomina Anna Polat.

Wcześniej Pamuk udzielił wywiadu prasie niemieckiej. Stwierdził w nim, że na turecką demokrację bardzo źle wpływa armia tego kraju.

Obydwa te wywiady spotkały się z żywą reakcją Turków. Ludzie palili książki Pamuka na ulicach, szczególnie upodobałi sobie powieść *Śnieg*. Anna Polat zwraca uwagę, że Pamuk nie szczędzi słów krytyki własnemu narodowi także w wywiadach udzielanych w Turcji.

Pytania do tekstu:

- Z jakiego kraju pochodzi Orhan Pamuk?
- O jakiej powieści mówi się w artykule?
- Jaka tematyka powraca w książkach i wypowiedziach pisarza?
- Jak odbierane są wypowiedzi Pamuka w jego rodzinnym kraju?

Odnalezienie poprawnych odpowiedzi nie stanowiło problemu, a stosunkowo łatwe zadanie stało się pretekstem do powiązania znanych uczniom z telewizji faktów z krajem Pamuka. Szóstoklasiści wskazali, że polityka krajów islamu łączy się z takimi pojęciami jak religia, terroryzm, sytuacja kobiet.

Kolejnym zadaniem była próba określenia, jaka jest tematyka powieści. W odniesieniu do powyższej notatki internetowej uczniowie wskazywali na wątki autobiograficzne, politykę, religię muzułmańską, terro-

ryzm, krytykę Wschodu. Zadanie pobudziło w nich ciekawość, co przejawiało się pytaniem: „O czym jest ta książka?” Zatem planowane przeze mnie krótkie streszczenie powieści połączyło się z zainteresowaniem uczniów. Dlatego całkiem spokojnie mogłam zarysować problematykę *Śniegu*. Przedstawiłam bohatera powieści, Ka, jako poetę, który po długim pobycie w Niemczech przyjeżdża do rodzinnego Karsu. Zazaczyłam, że w powieści pojawia się wątek miłosny. Opowiedziałam o rewolucji na deskach teatru, o terroryście Czarnym, o nowoczesnej gazecie, która przewiduje wydarzenia, etc. Wspominałam o śniegu, zasypującym miasto

¹ <http://ksiazki.wp.pl/wiadomosci/wiadomosc.html?id=32645&kat=0&kol=2&data=2010-04&cs=0>

i o nowych wierszach Ka ułożonych w schemat płatka śniegu. Streszczenie świadomie zakończyłam na motywie śniegu, aby móc przejść do symboliki powieści. Zadanie, które zaproponowałam uczniom, polegało na zebraniu skojarzeń ze słowem śnieg. Pojawiły się następujące skojarzenia: biel, zimno, wojna (gdyż śnieg kojarzy się z czymś nieprzyjemnym, groźnym), zjawisko, zima, zacierające się kontury, wszystko takie samo. Po tym ćwiczeniu uczniowie w niewielkich grupach przystąpili do lektury pierwszego rozdziału powieści *Milczenie śniegu*, na podstawie którego mieli określić symbolikę śniegu. Okazało się, że dwunastolatki potrafiły dostrzec głębię w pozornie zwykłym opisie podróży poety Ka do przygranicznego miasta Karsu. Próbowali połączyć śnieg ze wspomnieniem, przeżyciem wewnętrznym bohatera, jego uczuciami (głównie smutkiem). Trafne wydaje mi dostrzeżenie, że śnieg w pewnym sensie odrealnia świat, do którego podąża Ka. Oto dwie wypowiedzi:

Śnieg w tym opowiadaniu jest stanem duchowym bohatera. Pojawia się w każdej scenie. Symbolizuje zapowiedź katastrofy, niewidoczności i tajemniczości. Jest dla bohatera przypomnieniem smutku, pustki. Porównania: śnieg jak sen.

Śnieg jest jak sen, jest jak zasłona dla miasta. Płatki śniegu lecą z nieba jak ptasie pióra. Śnieg to biała pierzyna. Dzięki niemu czujemy ostre zimno, które przedstawiło się w miękkich płatkach śniegu. Ten śnieg był baśniowy i przypominał drogę bez końca. Śnieg sypał gęsto i ożywił wspomnienia.

W czasie ostatniej lekcji poświęconej dziełu Pamuka poruszyłam wątek samobójczyń i dziewczyn w chustach. Przed odczytaniem wybranych fragmentów *Śniegu* krótko scharakteryzowałam sytuację kobiet w islamie. Pomógł mi w tym artykuł *Status kobiety w islamie*², a także książka *Świat muzułmański*³. Wprowadzenie w tę tematykę

wydawało mi się konieczne, gdyż uczniowie mają bardzo ograniczoną wiedzę. Szczególnie dzieci z podstawówki wyłapują przede wszystkim informacje kontrowersyjne, nie wnikając w ich prawdziwe znaczenie (np. informacja o ojcu, który przyszył chustę do włosów swojej córki). Chciałam zaznaczyć, że tak jak sam świat muzułmański nie jest jednolity, sytuacja kobiet jest różnorodna. Także nakaz noszenia burek, chust, hidżabu nie zawsze oznacza dla nich uprzedmiotowienie. Próbowałam wyjaśnić, z jakiego systemu moralności wynika nakaz zakrycia ciała kobiety. I dopiero po tym wprowadzeniu odczytaliśmy fragmenty rozdziału drugiego powieści *Nasze miasto to spokojne miejsce* i rozdziału czternastego *Jak pan pisze wiersze*.

Powieść Pamuka w pełni ukazuje obraz kobiety w islamie. Pisarz mówi zarówno o maltretowanych, uprzedmiotowianych dziewczynach decydujących się na samobójstwo (rozdział drugi), jak i głęboko wierzących muzułmankach, dla których samo wyobrażenie zdjęcia chust wydaje się niemożliwe (rozdział czternasty). Odczytanie owych fragmentów stało się polem do dyskusji nie tylko nad losem kobiet w krajach muzułmańskich, ale także na temat ostatnich decyzji rządu francuskiego, zakazującego kobietom noszenia „okryć” w miejscach publicznych (konieczne okazało się wyjaśnienie, jakimi argumentami posługiwali się Francuzi: kraj laicki, zagrożenie terroryzmem, godność kobiety). Część klasy dostrzegła, że problem stroju kobiet muzułmańskich, a także decyzji państwa francuskiego, nie daje się jednoznacznie ocenić. Niektórzy uczniowie uznali, że muzułmańskie kobiety powinny same decydować o swoim losie i stroju.

Krystyna Bezubik – dr, nauczycielka języka polskiego w Szkole Podstawowej w Pogorzalkach.

The article is a description of three lessons devoted to Orhan Pamuk's *Snow* and a proposal of an useful method which should enable the pupils to interpret the novel.

² <http://www.almaszrik.uni.lodz.pl/STATUSKOBIE-TYWISLAMIE.pdf>

³ Y. Thoraval, G. Ulubeyan, *Świat muzułmański. Jedna religia – wiele społeczeństw*, tłum. P. Wrzosek, Wrocław 2003.